

УДК:614.8.028.4:331.4

**ПАРРАНДАЧИЛИК ФЕРМАЛАРИНИ АТМОСФЕРА ҲАВОСИГА
ТАЪСИР ҚИЛУЧИ ОМИЛЛАРИ.****Ортиқов Азим Ахрорович***Бухоро Давлат Тиббиёт Институтини**Email: azim55968gmail.com +99899-184-45-31*

Резюме: Дунё бўйича паррандачилик фермалари ва йирик паррандачилик корхоналари қутулиши мумкин бўлган тухум ишлаб чиқариш ва товук гўшти етиштириб бериши билан шуғулланади. Соғлиқни сақлаш ва экология тизими олдига паррандачилик фермалари ва фабрикалари атрофидаги аҳолини соғлигини муҳофаза қилиш ва мустаҳкамлаш бирламчи вазифа қилиб қўйилган. Паррандачилик фермаларида ишлаб чиқариш жараёнларини механизациялаш даражаси юқори. Тухумга асосланган паррандачилик фермалари янада самарали ва тежамкор ҳисобланади. Бундай тадбирларни амалга оширишда ишлаб чиқариш технологияларини такомиллаштириш, экологик омилларга таъсир этиш ва комплекс гигиеник тадбирларни амалга ошириш билан эришилади.

Калит сўзлар: экология, кимёвий омиллар, технологик жараёнлар,**ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА СОДЕРЖАНИЕ ПТИЦЕФАБРИК В
АТМОСФЕРНОМ ВОЗДУХЕ.****Ортиқов Азим Ахрорович***Бухарский государственный медицинский институт**Email: azim55968gmail.com +99899184-45-31*

Резюме: Птицефабрики и крупные птицеводческие предприятия по всему миру занимаются производством пищевых яиц и куриного мяса. Перед системой здравоохранения и экологии стоит первоочередная задача - защитить и укрепить здоровье населения вокруг птицефабрик и заводов. Уровень механизации производственных процессов на птицефабриках высок. Птицефабрики, работающие на основе яиц, считаются более эффективными и экономичными. При реализации подобных мероприятий такое положение достигается за счет совершенствования технологий производства, воздействия факторов окружающей среды и проведения комплекса гигиенических мероприятий.

Ключевые слова: экология, химические факторы, технологические процессы,

FACTORS AFFECTING POULTRY FARMS IN ATMOSPHERIC AIR.

Ortikov Azim Akhrorovich
Bukhara State Medical Institute

Email: azim55968gmail.com +99899184-45-31

Summary: Poultry farms and large poultry enterprises around the world are engaged in the production of edible eggs and chicken meat. The health and environmental system has a primary task - to protect and strengthen the health of the population around poultry farms and factories. The level of mechanization of production processes in poultry farms is high. Egg-based poultry farms are considered to be more efficient and economical. When implementing such measures, this situation is achieved through the improvement of production technologies, the impact of environmental factors and the implementation of a set of hygienic measures.

Keywords: ecology, chemical factors, technological processes,

Долзарблиги: Паррандачилик агросаноат мажмуасининг энг жадал ривожланаётган тармоғи бўлиб, аҳолини биологик жиҳатдан тўлиқ соғлом озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлайди. Бугунги замон паррандачилик ишлаб чиқариши агросаноатининг жадал ривожланаётган ва иқтисодий самара берадиган соҳаси ҳисобланади. Аммо паррандачилик фабрикалари ва фермалари технологияларининг такомиллашганлиги, янги ускуналарнинг кириб келиши, паррандаларни парваришlashнинг ер усулидан сеткалик усулига ўтишига қарамасдан, дунёнинг кўпгина мамлакатларида улар фаолиятини ташкил этиш ва иш тартибида бир қанча муаммолар мавжуд.

Тадқиқотнинг мақсади паррандачилик фабрикалари ва фермаларида меҳнат шароити, улар атрофида яшайдиган аҳолининг ҳаёт фаолиятига таъсири, корхонанинг иш шароитини соғломлаштиришга қаратилган гигиеник тавсияларни ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот материаллари ва усуллари: Паррандачилик фермалари ва фабрикалари ишловчилари меҳнат шароитини соғломлаштиришга қаратилган гигиеник тавсияларни ишлаб чиқишда гигиеник, санитар-кимёвий, физиологик ва статистик тадқиқот усулларидадан фойдаланилган.

Тадқиқотнинг объекти сифатида Бухоро вилояти Жондор туман «Чинор чорва»га қаршли паррандачилик фабрикасида 462 нафар ва Ғиждувон туман «Омад савдо»га қарашлик паррандачилик фермасида 315 нафар ишчилар олинган.

Бугунги кунда мамлакатимизда паррандачилик фермалари ва йирик паррандачилик корхоналари қутулиши мумкин бўлган тухум ишлаб чиқариш билан шуғулланади. Паррандачилик фермаси-саноат асосида паррандачилик

маҳсулотларини ишлаб чиқарадиган ихтисослашган корхона. Паррандачилик фермаларида ишлаб чиқариш жараёнларини механизациялаш даражаси юқори. Тухумга асосланган паррандачилик фермалари янада самарали ва тежамкор ҳисобланади. Бундай тадбирларни амалга оширишда ишлаб чиқариш технологияларини такомиллаштириш, экологик омилларга таъсир этиш ва комплекс гигиеник тадбирларни амалга ошириш билан бундай ҳолатга эришилади

Экологик қонунчиликка мувофиқ, паррандачилик корхоналари ўз фаолиятининг атроф-муҳитга салбий таъсирини камайтиришга қаратилган экологик хавфсизлик тизимини ишлаб чиқишлари керак. Зарур бўлганда биринчи нарса корхонани салбий таъсир кўрсатадиган маълум бир тоифага ажратиш. Айнан шу тоифадан корхонанинг меъёрий ва лицензиялаш ҳужжатларига қўйиладиган талаблар, мажбурий ҳисобот турлари, экологик тўловлар ва ривожланиш учун зарур бўлган атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чораларига боғлиқдир.

Паррандачилик фермалари товукларнинг сонига қараб 1 ёки 2-тоифали объектларига киради. Биринчи ҳолда, компания ўз фаолиятига энг яхши мавжуд технологияларни жорий қилиши ва интеграциялашган экологик рухсатномани ишлаб чиқиши шарт. Паррандачиликдаги экологик муаммолар биринчи навбатда қуйидаги ифлосланиш турларини ўз ичига олади:

- * озуқа чиқиндилари;
- * ҳайвонларнинг чиқиндилари;
- * қушларнинг жасадлари;
- * Чиқинди сув;
- * атмосферага чиқиндилар.

Ушбу юқоридагиларни атроф муҳитга таъсирин камайтириш мақсадида санитария ҳимоя минтақасини белгилаш керак. Паррандачилик фермалари кўпинча шаҳар чегараларидан ташқарида ёки шаҳар четида жойлашган. Саноат объектлари ва ишлаб чиқаришларнинг санитария таснифига кўра, паррандачилик фермалари товуклар сонига қараб корхоналарнинг 1-3 хавфли синфига кириши мумкин. Санитария ҳимоя зонасининг ўлчами мос равишда 2000,1500, 1000 ёки 500 м бўлиши мумкин.

Корхона худудида одатда: паррандачилик уйлари, сўйишхона, гўшт ва суяк майдалаш устахонаси, тухум қўйиш, озуқа омбори, ахлат сақлаш, лаборатория, кир ювиш, компрессор, дон сақлаш омборлари жойлашган. Қоида тариқасида, компаниянинг ўз машинаси ва трактор парки, дурадгорлик майдони, қозонхона, кўмир ва шлак омбори, бензин қўйиш шахобчаси, автомобил ювиш, ошхона мавжуд. Чиқиндиларни бошқариш чиқиндиларни бошқариш стандартлари ва уларни йўқ қилиш чегаралари лойиҳасида акс эттирилиши керак.

Паррандачилик фермаларида чиқиндиларга нисбатан атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чоралари кўрилмоқда. Паррандачилик фермаларидан чиқадиган чиқиндиларнинг асосий тури қушларнинг ахлати, чиқиндилар хавфи 3 ва 4-синфдир. Паррандачилик озукаси асосан маккажўхори ва соя фасулясидан иборат, аммо бошқа дуккакликлар, илдизли экинлари, шунингдек моддалар ҳайвонлардан келиб чиққан (масалан, сут маҳсулотлари, балиқ уни ва бошқалар.) кўшилиши мумкин. Озиқ-овқатлар одатда аминокислоталар, ферментлар, витаминлар ва минерал қўшимчалар билан тўлдирилади, улар таркибида гормонлар, антибиотиклар ва оғир металлар бўлиши мумкин. Кўпинча қушлар уйда сақланади, аммо уларнинг баъзилари очик жойларга юборилади. Паррандалар қўлда ёки механик озиқлантирувчилар ёрдамида доимий равишда ёки маълум вақт оралиғида озиқланади. Озуқа сақлаш, юклаш ва тушириш пайтида ёки паррандаларни боқиш пайтида тўкилган бўлса, яроқсиз чиқиндиларга айланиши мумкин. Озуқа чиқиндилари қўшимчалар билан биргаликда қўшимча ифлосланишига ҳисса қўшилиши мумкин, биринчи навбатда улар таркибидаги органик моддалар туфайли.

Паррандачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш жараёнида ҳайвонларнинг катта миқдордаги чиқиндилари, асосан гўнг ҳосил бўлади, унга ахлат материаллари каби бошқа моддалар ҳам киради.

Ахлат таркибида азот, фосфор ва қуш танасидан чиқариладиган бошқа моддалар, масалан, гормонлар, антибиотиклар ва озуканинг бир қисми бўлган оғир металлар мавжуд. Ушбу моддалар аммиак ва бошқа газларнинг ҳавога чиқишига ва эритма ва сув оқими туфайли ер усти сув омборлари ва ер ости сувларининг ифлосланиш хавфига олиб келиши мумкин. Бундан ташқари, гўнг таркибида бактериялар ва бошқа патоген микроорганизмлар мавжуд бўлиб, улар тупроқ, сув ва озиқ-овқат ресурсларига ҳам таъсир қилиши мумкин, айниқса гўнг тупроққа ўғит сифатида қўлланилишидан олдин тўғри ишлов берилмаган бўлса.

Шунга кўра, қушларнинг тана гўштани зудлик билан олиб ташлаш керак, чунки улар касалликлар ва ёқимсиз ҳидларнинг муҳим манбаи бўлиб, инфекциялар манбаига айланиши мумкин.

Корхонанинг атроф-муҳитга таъсирини баҳолашда муҳим мезон чиқиндиларнинг характеристикаси ҳисобланади. Паррандачилик жараёнида суяқ чиқиндилар турли манбалардан, шу жумладан паррандачилик корхоналарининг оқава сувларидан, уларни озиқлантириш ва суғориш натижасида, шунингдек чиқиндиларни сақлаш ва йўқ қилиш иншоотларидан ҳосил бўлади. Гўнгни тупроққа киритиш каби чиқиндиларни бошқариш чоралари ифлосланган жойлардан сув ҳавзаларига тушириш манбаларини яратиши мумкин. Суяқ чиқиндиларнинг иккала тури ҳам ер усти сув омборлари

ва ер ости сувларини озуқа моддалари, аммиак, чиқиндилар, пестицидлар, патогенлар ва гормонлар ҳамда антибиотиклар каби озуқа қўшимчалари, шунингдек оғир металллар билан ифлослантирувчи моддалардир. Паррандачиликнинг суюқ чиқиндилари одатда юқори концентрацияларда органик моддаларни ўз ичига олади, шунинг учун улар юқори биокимёвий кислород истеъмоли ва кимёвий кислород истеъмоли, шунингдек, биоген моддалар ва тўхтатилган қаттиқ моддаларнинг таркиби билан ажралиб туради. Ҳар бир чиқинди сув чиқишидаги ҳар бир ифлослантирувчи учун ва умуман корхона учун рухсат этилган тушириш стандарти ўрнатилиши керак. Оқава сувлар шаҳар канализация тизимига туширилганда, коллекторга хизмат кўрсатувчи ташкилот билан шартнома тузилади ва ифлослантирувчи моддаларни чиқариш учун рухсатнома келишиб олинади, бу бошқа нарсалар қатори чиқинди миқдорини тартибга солади.

Қишлоқ жойларда жойлашган паррандачилик фермалари кўпинча сув ҳавзасига тушади. Шаҳар чегараларида жойлашган корхоналар, оқава сувларни дренажлаш шаҳар коллекторига ўтказилади.

Паррандачилик корхоналаридан атмосферага чиқадиган ифлослантирувчи моддалар (парранда боқилганда): аммиак, метан, азот оксиди, водород сульфиди, метиламин, фенол, метанол, пропион альдегид, капрон кислота, диметил сульфид, этилформат, мўйна чанглари ва микроорганизмлардир

Қозонхона ва чиқиндиларни ёқиш заводининг ишлаши пайтида азот диоксиди, азот оксиди, углерод оксиди, бенз(а)пирен ҳосил бўлади. Кўмир ва шлак омборлари чанг чиқариш манбалари ҳисобланади.

Автомобилларни ювишдан ифлослантирувчи моддалар углеводородлар, азот диоксиди, олтингугурт диоксиди, углерод оксиди каби махсулотлар ажралиб чиқади. Ахлатларни сақлаш жойларида метиламин, фенол, метанол, мўйна чанглари ва микроорганизмларнинг манбаи ҳисобланади.

Аммиак ва бошқа ҳид манбалари биринчи навбатда гўнгни денитрификация қилиш жараёнида ҳосил бўлади ва гўнгни қайта ишлаш жараёнининг исталган босқичида, шу жумладан биноларнинг шамоллатиш мосламалари ва гўнгни сақлаш жойларида чиқиндилар орқали тўғридан-тўғри атмосферага чиқарилиши мумкин. Аммиак чиқиндилари даражасига атроф-муҳит ҳарорати, шамоллатиш тезлиги, намлик, сақланадиган ҳажм, ахлат сифати ва озик-овқат таркиби (хом оқсил) ҳам таъсир қилади.

Чанг кўринишни бузиши, нафас олиш муаммоларини келтириб чиқариши ва ҳид ва касалликларнинг тарқалишига ҳисса қўшиши мумкин

Паррандачилик фермаларининг фаоллиги ошиши натижасида атроф-муҳитни ишончсиз муҳофаза қилиш муаммоси мавжуд. Паррандачилик фермаларининг салбий таъсири аҳоли пунктлари аҳолиси учун салбий

оқибатларга олиб келадиган экологик муаммога, нафақат корхоналар яқинида, балки қўшни ҳудудларда ҳам ўсимлик ва ҳайвонот дунёсининг нобуд бўлишига олиб келиши мумкин.

Деярли барча паррандачилик фермалари қийин экологик вазиятга тушиб қолишди, чунки тўпланган қушларнинг ахлати атроф-муҳитни ифлосланишининг жиддий манбаига айланди, бугунги кунда паррандачилик фермаларида бундай ҳажмларни йўқ қилиш учун энг оддий ускуналар тўплами ҳам йўқ.

Хулоса қилиб шуни айтиш керакки максимал ишлаб чиқариш самарадорлигига эришиш ва чиқиндиларни ишлаб чиқаришни минималлаштириш учун қуйидаги чораларни кўриш керак:

* Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш тадбирларини амалга ошириш.

* Ифлосланиш манбаларини аниқланш.

* Озуқа сақлаш, ташиш тизимлари ва озиклантирувчиларни тўғри иш тартибида сақлаш.

* Кейинчалик ўғит сифатида фойдаланиш учун озуқа чиқиндиларини бошқа қайта ишланадиган материаллар билан аралаштириш имкониятларини кўриб чиқиш.

* Қабул қилинган ҳайвон чиқиндилари миқдорини минималлаштириш ва ифлослантирувчи моддаларнинг ер усти сув омборлари, ер ости сувлари ва атмосферага кўчишини минималлаштириш учун назорат чораларини қўллаш. * Ишлаб чиқариш объектлари ва гўнгни сақлаш жойлари учун ер усти сув омборлари ва ер ости сувларининг гўнг билан ифлосланишига йўл қўймайдиган тузилмаларни таъминлаш.

* Саноат оқава сувларини тозалаш учун механик воситаларни ўрнатиш.

* Атмосфера ҳавосини ҳимоя қилиш учун чанг ва газ аралашмаларини тозалаш учун механик воситаларни ўрнатиш.

Ифлосланиш манбаларини аниқлашда, зарарли омилларни аниқлашда, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш тадбирларини ўтказишда ва атроф-муҳитга таъсирини белгиланган стандартларга мувофиқ сақлашда, саноат экологик назоратини ташкил қилишда паррандачилик фермасининг экологик хавфсизлик тизими етарли деб ҳисобланиши мумкин.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти. Қушларнинг ахлати турли патоген микроорганизмлар, бактериялар, стафилококклар ва салмонеллалар учун яшаш жойидир, уларнинг энг кўп сони янги ахлатда кузатилади. Шунинг учун бундай ахлат хавфли моддаларнинг учинчи синфига тегишли. Шу муносабат билан унинг паррандачилик фермаларида катта тўпланиши атроф-муҳит учун экологик хавф туғдиради. Шубҳасиз, парранда гўшти ва тухум ишлаб чиқариш маданиятини яхшилаш билан чиқиндиларни,

хусусан, қушларнинг ахлатини йўқ қилиш маданиятини ошириш керак. Уни талаб қилинадиган ва рақобатбардош маҳсулотга қайта ишлаш учун илғор, экологик тоза технологиялардан фойдаланиш жуда зарур.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ortikov A.A. Some hygiene issues according to the conditions of the workers of poultry farms // Asademicia an International Multidisciplinary Research Journal.Vol.11, Issue 3, -2021. –с 1274- 1279
2. Ortikov A.A. environmental and hygienic condition and estimation of the working conditions of workers of poultry farming economy// central asian journal of medical and natural sciences.- 2021.issn (o):2581-6934 -С 229-234.
3. Ortikov A.A. some hygienic issues on the working conditions of poultry farm workers.// bulletin of the doctor 99 (2),- PP.74-79
4. Ortikov A.A. Peculiarities of Agricultural Workers// central asian journal of medical and natural sciences.// Special issue in Covid-19-2021. –С 266-269.
5. Ortikov A.A. poultry farm as a source of environmental pollution// asademicia An International Multidisciplinary Research //Journal.Vol.11,Issue 11, -2021. С-554-558.
6. Ортиқов А. А. ПАРРАНДАЧИЛИК ФАБРИКАЛАРИДА ШОВҚИН, ТЕБРАНИШЛАРВА ЁРИТИЛГАНЛИКНИИШЧИ ЎРИНЛАРИДА БАҲОЛАШ //TADQIQOTLAR. – 2024. – Т. 30. – №. 2. – С. 131-143.
7. Ортиқов А. А. ПАРРАНДАЧИЛИК ФАБРИКАЛАРИДА ПРОФИЛАКТИК ТАДБИРЛАР ТАШКИЛ ЭТИШ ВА АМАЛГА ОШИРИШ ЖИҲАТЛАРИ //TADQIQOTLAR. – 2024. – Т. 30. – №. 2. – С. 144-150.
8. Ортиқов А.А. Некоторые вопросы гигиены в зависимости от условий труда работников птицефабрики // Asademicia - Международное междисциплинарное исследование Журнал.Том 11, выпуск 3, -2021. –с 1274-1279
9. Ортиқов А.А. Птицефабрика как источник загрязнения окружающей среды // Академия наук Международные междисциплинарные исследования //Журнал.Том 11, Выпуск 11, -2021. С-554-
10. Ортиқов А.А. Оценка экологического и гигиенического состояния рабочей среды условия труда работников птицеводческого хозяйства // центральноазиатский медицинский журнал и естественные науки.- 2021.issn (o): 2581-6934 -С 229-234.
11. Zhumaeva Aziza Askarovna. Hygienic assessment of the movement of the insecticide seller in the soil layer// 50-55
12. Central Asian Journal of Medical and Natural Science 2 (1), - 2021. 46-56
13. A.A. Zhumaeva. Hygienic aspects of labor safety in industrial carpet weaving production// 2023. 64-69

14. А.А. Жумаева. Гигиеническая оценка условий труда в ковроткацком производстве, разработка профилактических мероприятий// *Amaliy va tibbiyot fanlari ilmiy jurnali* 2 (2), - 2023. 231-234.
15. А.А. Jumaeva, N.J. Ermatov, G.F. Sherkuziyeva. Hygienic assessment of the movement of insecticide in the soil layer// *Central Asian Journal of Medicine*. -2021/9 № 2, 37-47.
16. А.А. Жумаева, Т.Б. Тилавов, А.А. Саидов. Гигиенические вопросы при применении инсектицида Селлер в сельском хозяйстве// *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMİY JURNALI*, 26-33
17. А.А. Jumaeva. Hygiene parameter primeneniya Insecticide Celler v selskom Khozyaystve// *Mejdunarodnaya nauchno-prakticheskaya conference. Bukhara*. - 2020. 417-421.
18. А. А. Жумаева. Гигиена Труда В Ковроткаческой Промышленности, Прогноз И Профилактика Производственно Обусловленных Заболеваний// *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMİY JURNALI* 2 (5), 355-358
19. А.А. Zhumaeva. STUDY OF SANITARY AND HYGIENIC LABOR CONDITIONS IN CARPET PRODUCTION// *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE* 3 (3), 65-68